

ZÁKLADNÍ TYPOGRAFICKÁ PRAVIDLA

A JEJICH UPLATNĚNÍ V PROGRAMU MICROSOFT WORD

ÚVODEM

Možná si kladete otázku proč se zabývat otázkou typografie a sazbu elektronických dokumentů. Když v 15. století došlo k vynálezu knihtisku byl to obrovský přelom v historii lidstva (http://cs.wikipedia.org/wiki/Knih_tisk). Umožnilo to sazbu a tisk dokumentů ve velkých nákladech, patřičné estetické kvalitě a rozšíření psaných textů.

Dalším milníkem v tvorbě tištěných dokumentů byl na počátku 19. století psací stroj (http://cs.wikipedia.org/wiki/Psací_stroj). I přes své velmi omezené možnosti oproti knižní sazbě umožnil velmi jednoduše vytvářet jednoduché tiskoviny.

Naprostě zásadním momentem v historii tvorby textových dokumentů se stal nástup počítačů. V počátcích se jednalo v podstatě o lepší psací stroje (textový editor T602 nebo také text602). Výsledným produktem byl v podstatě strojopis – zásadní zlepšení bylo především v tom, že se text dal na počítači libovolně měnit, upravovat a tisknout v mnoha stejně kvalitních kopiích.

V současné době je již k dispozici mnoho aplikací, které umožňují skutečně realizovat knižní sazbu. Tyto aplikace se označují termínem DTP (DeskTop Publishing <http://cs.wikipedia.org/wiki/DTP>). Jejich možnosti jsou dnes velmi široké, ale stále platí, že k tomu, aby byl vytvořen kvalitní tištěný dokument knižní povahy, je potřeba nejen počítač a kvalitní software, ale především člověk, který umí těchto technologií využít v souladu s pravidly knižní sazby.

Bohužel stále existuje velké množství uživatelů počítačů, kteří vytvářejí tiskové výstupy plné typografických chyb a problematické estetické kvality. Snažme se tedy obsáhnout alespoň základní pravidla pro tvorbu elektronického dokumentu a využít počítač k tomu, abychom dosáhli co nejkvalitnějšího výsledku.

VOLBA PÍSMO

Rozlišujeme dva základní typy písma:

▪ **Patkové** – písmo, jehož součástí jsou tzv. *patky*.

Patková písma jsou například Georgia (písmem Georgia je psán tento text), Bookman Old Style, Palatino linotype. Tato tři písma jsou jako jediná standardně přítomna v systémech řady Microsoft Windows a jsou typograficky v pořádku (použitelná).

Častým problémem je použití písma *Times New Roman*, které je nastaveno jako standardní a jeho použití je problémem, neboť toto písmo obsahuje chybu ve vykreslování háčku nad malým písmenem „t“. Porovnejte následující:

ťapky, ʔapky, ʔapky, t'apky, t'apky

V předchozím řádku jsou postupně použita písma Georgia, Palatino Linotype, Bookman Old Style, Garamond a jako poslední Times New Roman. Z textu je patrné nekorektní umístění háčku u malého písmene „t“ jak u písma Times New Roman, tak u písma Garamond. Tato vada písma vytváří, díky vytvořené neadekvátní mezeře, rušivý dojem. Upozorníme, že například písma Garamond existuje několik verzí a není tedy pravidlem, že by písma Garamond byla vadná – zde poukazujeme pouze na chybu písma Garamond, které je standardní součástí systémů Windows 2000, XP, Vista. Do těchto systémů lze samozřejmě dokoupit kvalitní písmo Garamond některého výrobce písem, které výše zmíněným neduhem netrpí. Poznamenejme, že patkám se také říká serify (připomeňme např. písmo sans-serif).

Z předchozího plynou tři podstatné závěry:

- Pokud se rozhodnete někomu poslat elektronický dokument napsaný v nějakém textovém procesoru typu Microsoft Word, pak je nutno zajistit, aby měl kompatibilní verzi tohoto programu (mohlo by se stát, že by se dokument ve starší verzi editoru nepodařilo vůbec otevřít – viz například formát .doc ve Wordu 2003 a formát .docx ve Wordu 2007).
- Pokud se v dokumentu vyskytuje písmo (font), které na svém počítači příjemce Vašeho dokumentu nemá, pak jej systém nahradí podobným, ale ve výsledku se může sazba a rozvržení dokumentu podstatně změnit. To může mít negativní vliv na čitelnost a použitelnost dokumentu (například text nebo tabulka na jedné stránce může z části přetéct na další stranu apod.).
- Zmíněných dvou problémů se můžete vyvarovat například pomocí dokumentu ve formátu PDF (*portable document format* – přenosný formát dokumentu) firmy Adobe, který bude ve všech systémech vypadat stejně. Problém je pouze v případě, že příjemce bude nějakým způsobem zasahovat do zasílaného dokumentu. Pak je nutno zajistit pokud možno stejnou verzi textového procesoru a stejné fonty na obou stranách. Nicméně pro elektronickou komunikaci, výměnu dokumentů a jejich publikaci na Internetu je vhodné použít formát PDF, který lze snadno a zdarma prohlížet pomocí volně šiřitelného programu Adobe Reader a každý tak vidí dokument tak, jak to jeho tvůrce zamýšlel.

Patková písma se standardně používají zejména v knižní sazbě (knihy, seminární, bakalářské, magisterské práce...). Díky patkám vedou oči lépe po řádku a jsou tak pro delší texty čitelnější.

- **Bezpatkové** – písmo, jež patky neobsahuje. Příkladem jsou například písma Arial, Tahoma a Verdana.

Patková i bezpatková písma lze v jednom dokumentu kombinovat (patkové pro běžný text a bezpatkové například pro nadpisy).

Ještě poznamenejme, že písma se dají dále dělit:

- **proporcionální** – místo (box) je pro jednotlivé znaky široké přesně tak, jak jsou široká jednotlivá písmena.
- **neporcionální** – místo pro jednotlivé znaky je identické (Příkladem je třeba strojopisné písmo Courier.). Všimněte si například šířky písmene „i“ a „s“ – obě písmena zabírají v textu stejnou šířku. Termín „strojopisné písmo“ se užívá díky tomu, že se jedná o písmo, které bylo produkováno psacím strojem. Toto písmo se dnes pro knižní sazbu nepoužívá, ale své uplatnění najde například při ukázkách výstupů z počítačů (zdrojový kód programu apod.).
Psací stroje vznikly na počátku 19. století jako prostředek pro nahrazení ručního psaní strojopisem. Omezení psacích strojů jsou oproti knižní sazbě poměrně zásadního rázu: máme k dispozici pouze jedno písmo, často chybí některé znaky (uvozovky, pomlčky, matematické symboly apod.). K dispozici máme také pouze jeden typ mezery – *jeden úhoz* – jeho velikost je obvykle jedna desetina palce (2,54 mm). Strojopis se (i přes svá velká zjednodušení oproti knižní sazbě) používá i dnes – nicméně jeho použití se značně omezilo zpravidla pro potřeby administrativy.

Srovnajme následující dvě věty jako ukázkou rozdílu mezi strojopisem a knižní sazbou:

Tato věta je ukázkou rozdílu mezi strojopisem a knižní sazbou.

Tato věta je ukázkou rozdílu mezi strojopisem a knižní sazbou.

ZVÝRAZŇOVÁNÍ V TEXTU

Zvýraznit v textu lze nejčastěji těmito způsoby:

- **Kurzíva** – (často se také používá pojem *italika*) – tento způsob zvýraznění se používá například pro vyznačení pojmů, odborných termínů apod. V textovém procesoru typu Word lze označit text a stiskem CTRL+I (Italics) jej převést na kurzívu.
- **Tučné písmo** – (změna ductu – tloušťky písma) – zejména v učebnicích – takto zvýrazněný text je ve stránce velmi výrazný (klávesová zkratka CTRL+B (Bold)).
- **Podtržení** – tento způsob se dnes používá zejména pro označení hypertextových odkazů nebo velmi zásadních důrazných sdělení. Toto zvýraznění používejte s rozmyslem (nepodtrhujeme např. nadpisy). Klávesová zkratka CTRL+U (Underline).

Tato zvýraznění lze společně kombinovat (např. **tučná kurzíva**), ale opět je potřeba dobře zvážit, zda je to vhodné.

OTÁZKY A ÚKOLY

---

1. Jaký je pro čtenáře dokumentu rozdíl v tom zda je dokument napsán na psacím stroji nebo rukou?
2. Nalezněte na Internetu nějaký server, který umožňuje stahování písem (fontů) zdarma. Je libovolný font z takového serveru bez problémů použitelný nebo ne? Proč?
3. Existují písma, která jsou k dispozici pouze v některém operačním systému (například ve Windows XP ne a ve Windows Vista již ano)? Pokud taková existují, jaké to může přinášet obtíže vzhledem k výměně dokumentů vytvořených v některém textovém procesoru typu Word?
4. Kde se v operačním systému nacházejí fonty?
5. Nalezněte na Internetu stránky, které nabízí prodej kvalitních českých fontů.
6. Pokuste se na Internetu nalézt informace o produktu Adobe Fontfolio a charakterizovat jej jak z hlediska obsahu, tak i ceny.
7. Co je to písmolijna? Pokuste se na Internetu nějakou nalézt a zjistit, co nabízí.
8. Jakým způsobem ověříte, že vámi zvolené písmo je české (tzn. Obsahuje všechny české znaky s diakritickými znaménky)? Pokuste se to ilustrovat v některém textovém procesoru na větě „Příliš žluťoučký kůň úpěl ďábelské ódy.“.